

ÇEKİRDEKLER

Üzerlerinden, alet yapma amacına yönelik olarak yonga, dilgi, dilgicik alınmış hammadde kitlesi olarak tanımlanan ve bir üretim artığı olan çekirdekler, hiç kuşkusuz ki Paleolitik bir yerleşim yerinin endüstrisinin incelenmesine ilişkin teknolojik bir çalışmada, varlıklarına en fazla ihtiyaç duyulan materyaldir. Alet yapma amacına yönelik gerçekleştirilen işlem zincirinde en önemli halkayı oluştururlar.

Çekirdekler, yongalama işleminden önce bir ön hazırlık aşaması geçiren ya da herhangi bir ön hazırlık aşaması geçirmeyenler olarak iki grupta değerlendirilmektedir. Ön hazırlığın ilk aşaması hammaddenin kabuk ya da ham yüzünün hazırlık yongaları kopararak tamamen ya da kısmen soyulmasıdır. Örneğin piramit biçimli bir dilgicik çekirdeğinde, çevresel yongalama yapılacağı için kabuk tümüyle soyulmuş, bir *levallois* çekirdekte ise tek yüzey yongalama yüzeyi olarak kullanılacağı için sadece o yüzeyin kabuğu kaldırılmış, diğer yüzey ise ham haliyle bırakılmış olabilir.

Çekirdek hazırlığının ikinci aşaması ise bir vurma düzlemi (düz ya da yüzüklü) oluşturulmasıdır. Hazırlanmış çekirdekler üzerinde genellikle iki hazırlık evresinin hiyerarşik olarak uygulandığı görülür. Ancak bu durum, kabuk soyulmadan hazırlanmış bir vurma düzleminden alınmış taşımak negatifleri taşıyan çekirdeklerde olduğu gibi değişmez bir kural değildir. Çekirdek hazırlığının bu iki evresi dışında bazı spesifik tekniklerde, kabuk soyma yongalarının haricinde, yongalama yüzeyini hazırlamak için de hazırlık yongaları alınmıştır.

Hazırlanarak ya da hazırlanmadan taşımak üretimi için kullanılan çekirdeklerin, teknolojik çalışmalara katkıları gruplandırılacak olursa;

- Öncelikle çekirdekler, bir Paleolitik yerleşim ya da katlaşımın Paleolitik zaman dilimi içerisindeki yerine oturtulmasında önemli bir rol alabilirler. Örneğin *levallois* çekirdekler doğrudan Orta Paleolitik ya da Alt Paleolitiğe bağlanabilecek kültürlerin habercisidir. Yine, dilgi ve dilgicik çekirdeklerinin baskın olduğu bir endüstri, Üst ya da Epi-paleolitik bir süreç üzerinde yoğunlaşılmasına olanak sağlar.

- Sadece çekirdekler incelenerek insitu durumdaki bir Paleolitik yontmataş endüstrinin teknolojik özellikleri büyük ölçüde anlaşılabilir. İlk izlenimler hammaddenin boyutuna ilişkindir. Çekirdek, üzerinde, yarısından fazla oranda kabuk ya da hamyüz taşıyorsa, hammaddenin orijinal boyutu rahatlıkla görülebilir.

-Yongalamanın hangi yöntemle yapıldığı çekirdeklerin özellikleri incelenerek belirlenebilir. Örneğin, çekirdek üzerindeki taşımalık negatiflerinde oldukça belirgin vurma yumrusu negatifi, taş vurgaçla direk bir yongalamanın varlığını gösterir. Vurma düzlemi ile yongalama yüzeyi arasındaki açı ise yine yongalamanın şekliyle ilgili önemli bir görünümdür. Yongalamanın doğrudan ya da dolaylı olduğu anlaşılır.

- Çekirdekler üzerinden alınan son taşımalıkların negatif izleri, taşımalık boyutlarının maximum, minimum ve ortalama değerlerinin saptanmasına olanak verir. Böylelikle endüstri içinde var oldukları düşünülen yonga, dilgi ya da dilgiciklerle ilgili metrik bilgiler aşağı yukarı ortaya çıkmış olur. Bu durum özellikle *lineal levallois* çekirdekler incelendiğinde çok daha büyük anlam kazanır. Hazırlanmış her bir yongalama yüzeyinden önceden tasarlanan tek ürünün alınmasına yönelik bu teknikte alınan ürünün yonga, dilgi ya da uç olduğu anlaşıldığı gibi, boyutları da rahatlıkla belirlenir. Yine, özellikle *levallois* çekirdekler üzerinde görülebilecek bir özellik ise, çekirdeğin yongalama yüzeyinin hazırlanmasının tanıkları olan hazırlayıcı yongaların asgari miktarının belirlenebilmesidir.

- Çekirdeklerin vurma düzlemleri, çıkan ürünlerin topuklarının özelliklerini açıklar. Düz vurma düzlemi, düz topuklu; yüzcüklü bir düzlem ise yüzcüklü topuklu ürünlerin göstergesidir.

- Çekirdekler incelendiğinde yontmataş alet tipolojisine ilişkin ilk izlenimler de ortaya çıkacaktır. Çekirdek üzerindeki negatiflerden yonga, dilgi ya da dilgicik taşımalıklar alındığı saptanabilir. Tipolojik sınıflandırmalar için ise taşımalık türü önemli bir kriterdir. Yonga üzerinde ön kazıyıcı ya da ucu içbükey budanmış dilgi örneklerindeki gibi, taşımalık türleri aletlerin alt tiplerinin oluşmasında rol almışlardır.

Çekirdeklerin hazırlanması ve yenilenmesine yönelik olarak alınan parçalar da çekirdeklerle doğrudan ilişkilidirler. Sonuçta, bir şekilde çekirdekten ayrılan ve çekirdeğin birçok karakteristik özelliğini yansıtan parçalardır. Teknolojik açıdan önemlidirler.

Çekirdekleri hazırlamak amacıyla alınan tepeli dilgiler, endüstri içinde standart üretilmiş, kavisli profile ve düzgün bir forma sahip dilgi ve dilgiciklerin göstergesidir.

Çekirdeklerin yenilenmesine yönelik olarak alınmış; çekirdek tablası, dönümlü parça, kornişli parça ve kutup hazırlayıcı parçalar, çekirdeğe belirli bir form vermek amacıyla koparılmış parçalardır. Dolayısıyla da böyle parçalar, sistemli ve özenli üretilmiş yonga, özellikle de dilgi ve dilgiciklerin var olduğu bir endüstrinin en belirgin tanıklarındır.

Teknolojik açıdan önem ve gereklilikleri net bir biçimde ortada olan çekirdekler ve çekirdeklere ilişkin hazırlama ve yenileme parçalarının aynı zamanda alet taşımaları olarak da kullanıldıkları görülmektedir. Kenarları düzeltilenerek bir kazıyıcı form verilmiş çekirdekler, yine, düzelti, çontuk, dişlemelerle ya da budanarak alet haline getirilmiş tepeli, dönümlü parçalar, çekirdek tablaları ve kornişli parçalar hemen hemen bütün Paleolitik sitlerde örnekleri görülen parçalardır. Özellikle de Üst ve Epi-paleolitik'te çok yoğun olarak karşımıza çıkarlar. Yine özellikle Üst ve Epi-paleolitik dönem yontmataş aletlerinin tipolojik sınıflandırılmalarında çekirdekleri, literatürde, çekirdek biçimli ön kazıyıcı ve rende olarak başlıca alet tipleri arasında görmekteyiz. Bu noktada da çekirdekler bir üretim artışı tanımlaması sınırlarını aşmaktadırlar.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Inizan, M.-L., Reduran, M., Roche, H., Tixier, J., 1995, *Technologie de la Pierre Taillée*, Préhistoire de la Pierre Taillée, Tome 4, Publie par le Cercle de Recherches et d'Etudes Préhistoriques C.N.R.S., Meudon.

Otte, M., 1991, "Relations Technologie-Typologie en Préhistoire", *Anthropologie*, XXIX/1-2,127-130.

Özçelik, K., "Paleolitik Teknolojide Çekirdeklerin Önemi", *Arkeoloji ve Etnoğrafya*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, sayı 5 :65-70 (2005)

Semenov, S. A., 1964, *Prehistoric Technology* (Translated by M.W. Thompson), Cory, Adams- Mackay, London.

Yalçınkaya, I., 1989, *Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.